

ANALIZA POLITIČKIH ASPEKATA STUDENTSKE BLOKADE FILOZOFSKOGA FAKULTETA U ZAGREBU: METODA I STRATEGIJA STUDENTSKE BLOKADE

DUŠKO PETROVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK 323.22-057.875 (497.5Zagreb):378.32

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Prihvaćeno / Accepted: 1. 6. 2011.

Autor analizira metodu i strategiju studentske blokade redovitog izvođenja nastave na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2009. godine. U članku posebnu pozornost posvećuje onim aspektima strateško-metodološkog oblika akcije koji su blokadi priskrbili mobilizatorski potencijal te mogućnost politizacije. Koristeći neke elemente lacanovske psihoanalitičke teorije te teoriju hegemonije Laclau i Mouffe nastoji pokazati kako je izražajni oblik studentskog zahtjeva odigrao ključnu ulogu u politizaciji zahtjeva. Članak na kraju pokazuje političke dosege akcije te što se pod pojmom politizacije ovdje misli.

Ključne riječi: *izražajni oblik, prošivni bod, prazan označitelj, lebdeći označitelj, politizacija*

U članku analiziram fenomen studentskih prosvjeda u Hrvatskoj 2009. godine. Bitna je značajka tih prosvjeda korištenje strategije koja je uključivala blokadu redovitog izvođenja nastave na fakultetima i sveučilištima. Do sada su organizirana dva takva prosvjeda (jedan u proljeće, a drugi u jesen 2009. godine). Izravni poticaj za prosvjede je pokušaj promjene javne politike prema visokom obrazovanju u Hrvatskoj, točnije, zaustavljanje procesa komercijalizacije visokoga školstva. Akcija je započela u vrijeme Međunarodnoga tjedna akcije protiv komercijalizacije školstva (*Reclaim your education – Global week of action*) 2009. godine koji je pokrenula i koordinirala nezavisna informacijska platforma *International student movement* (ISM)¹.

¹ Studentski prosvjed u Hrvatskoj dio je globalnog pokreta protiv komercijalizacije i privatizacije školstva. *International student movement* je platforma za grupe i aktiviste što nastoji koordinirati prosvjede kojima je cilj sprečavanje komercijalizacije školstva.

Tema članka je pomnija analiza metode i strategije prvoga prosvjeda koji je osmislila i pokrenula nekolicina studenata na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Prvi je prosvjed započeo 20. travnja 2009. činom blokade redovitog izvođenja nastave, upućivanjem zahtjeva onima za koje se pretpostavljalo da vode i kreiraju politiku prema visokom školstvu te medijskim obraćanjem široj javnosti. Ubrzo nakon objave, u roku od nekoliko dana, blokada izvođenja nastave proširila se na dvadeset fakulteta i dva sveučilišta zadobivši značajnu pozornost građana, medija i javnosti. Ubrzano širenje blokade i značajna mobilizacija javnosti, kako ću kasnije detaljnije pokazati, ponajviše je iznenadila studente organizatore s Filozofskoga fakulteta.²

Iz razgovora koje sam s njima vodio saznao sam da su bili iznenađeni mobilizatorskim učinkom i negativnim političkim konotacijama njihova zahtjeva. Praćenjem “nastajanja” fenomena, u članku nastojim pokazati da je *strateško-metodološki oblik* prosvjedu donio dodatnu mobilizatorsku snagu te mogućnost *politizacije*. Tema članka će, dakle, biti analiza *strateško-metodološkog oblika* prosvjedne akcije s posebnim naglaskom na *izražajni oblik* temeljnoga studentskog zahtjeva. U radu se tako neću baviti sadržajem studentskog zahtjeva analizirajući specifične, često suprotstavljene, političke i ideološke opcije. One će u radu, zbog analitičkih razloga, biti samo ovlaš spomenute. Koristeći elemente teorije hegemonije Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe u članku ću nastojati pokazati da je zbog svojega izražajnog oblika zahtjev postao čvorišna, odnosno utemeljujuća točka za novi (politički) diskurs koji se referirao na obrazovnu politiku u Hrvatskoj. Povrh toga, izražajni oblik zahtjeva bio je ključan za širu politizaciju akcije i stvaranje novoga političkog subjekta koji je (hegemonijski) uspio izraziti političke zahtjeve raznolikih društvenih grupa i pojedinaca. Zahtjev je tako

U članku se neću baviti tim aspektom prosvjeda. Za više informacija o tome pogledajte internetsku stranicu ISM-a na adresi <http://www.emancipating-education-for-all.org/>.

² Izravan poticaj za dublju analizu prosvjeda bio je njegov izvanredan početni uspjeh te atmosfera entuzijazma koja je zahvatila studente. Osobno sam bio iznenađen činjenicom da se blokada uspjela proširiti na toliko fakulteta u tako kratkom roku. Kao i studenti, bio sam iznenađen odzivom javnosti te političkim implikacijama koje je prosvjed donio. Iznenađenje i čuđenje nad tim činjenicama bili su izravan poticaj za daljnje istraživanje metode prosvjeda.

nadišao problematiku obrazovne politike odnoseći se na društvo u cjelini. Pokušat ću ponuditi objašnjenje za navedene činjenice, rasvijetliti druge aspekte koji su doprinijeli politizaciji prosvjeda i razjasniti što se pod pojmom politizacije ovdje misli.

Prije nego što analiziram bitne momente prosvjedne metode i strategije koju su studenti primijenili, ukratko ću opisati pripremu, početak blokade te cjelinu akcije koja se odvijala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.³ U pripremi akcije sudjelovalo je 30 – 40 studenata koji su na sastancima tzv. Radne skupine usuglašavali sadržaj, strategiju i metodu prosvjedne akcije. Proglas i razlozi studentske blokade, definirani unutar Radne skupine, objavljeni su u prvome broju brošure pod nazivom *Skripta (Skripta 01)*.⁴

DJELOVANJE NA VIŠE FRONTI

Akcija je počela činom blokade redovitog izvođenja nastave. U svrhu fizičkog blokiranja nastave, održavanja reda te nadzora fakultetskih prostorija, oformljena je Redarska služba koja se svakodnevno popunjavala studentima dobrovoljcima. Prva grupa redara, njih 40-ak, 20. je travnja ometanjem prekinula redovito izvođenje nastave. Redarska služba nije djelovala proizvoljno, nego u skladu s *Kodeksom ponašanja* koji je objavljen u prvom broju *Skripata*.

Upravljačko tijelo akcije bio je tzv. *Plenum*, tj. neka vrsta sabora ili skupštine, na kojem su se donosile odluke o daljnjem tijeku akcije. U radu Plenuma mogli su sudjelovati svi studenti, ali i zainteresirani građani.

³ Kao djelatnik Filozofskoga fakulteta bio sam u mogućnosti svakodnevno promatrati tijek prosvjedne akcije u prostorijama Fakulteta. Osim metode promatranja koristio sam i metodu sudjelovanja uz promatranje jer sam povremeno sudjelovao u radu studentskoga plenuma. Metoda aktivnog sudjelovanja i promatranja omogućila mi je “unutarnje” zahvaćanje fenomena u vremenu njegova nastajanja i događanja. To mi je omogućilo da zahvatim fenomen sa svim kontingencijama izbjegavajući apriorni formalizam. Te sam uvide produbio ciljanim intervjuima. S četirima sam studentima napravio i opsežnije polustrukturirane intervjuje u vrijeme i nakon završetka blokade Filozofskoga fakulteta (dalje ću ih imenovati kazivač 1, kazivač 2 itd.). Uz intervjuje aktivno sam pratio medijsku reprezentaciju događaja.

⁴ Svi brojevi *Skripata* dostupni su na www.slobodnifilozofski.com.

Plenum nije bio predstavničko tijelo, već skup koji je omogućavao izravno sudjelovanje svih zainteresiranih, dakle izravno-demokratski parlament. Studenti nisu izabrali predstavnike koji bi vodili ili reprezentirali cijelu akciju te samostalno donosili odluke. Plenum su vodili moderatori u skladu s tematskim rasporedom koji je uvijek bio unaprijed objavljen. Svi su studenti imali pravo predlagati teme te o njima glasati na Plenumu.

Studenti su posebnu pozornost posvetili medijskoj prezentaciji akcije. Za kontakte s medijima bila je zadužena Medijska grupa koja je sustavno i planirano kroz izjave za medije prezentirala blokadu. Za prezentaciju akcije studenti su izradili i svoje medijske kanale: internetsku stranicu www.slobodnifilozofski.com te tiskanu brošuru *Skripta*.

Nakon prekida nastave objavljen je proglas za javnost u kojem se ukratko objašnjavaju razlozi za blokadu i temeljni zahtjev studenata.

Budući da je jedan od ciljeva blokade bio pokretanje rasprave o aspektima politike koja se bavi visokim školstvom u Hrvatskoj i svijetu, redovito je izvođenje nastave prema programima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (dalje MZOŠ) zamijenjeno alternativnim studentskim programom. Studenti su svakodnevno organizirali predavanja i tribine na kojima su se predstavljale teme vezane uz pitanje obrazovanja, ali i teme od “opće-društvene važnosti” (“Proglas...”).

U dokumentima koje su studenti stavili na raspolaganje javnosti elaborirani su širi politički ciljevi blokade, razlozi za stupanje u akciju, ponuđen je uvid u političku i društvenu situaciju, znanstvena obrada problema, navedene su instance kojima je prosvjed upućen te očekivanja organizatora blokade.⁵

U navedenom se “Proglasu...” navodi kako studenti stupaju u akciju zbog nezadovoljstva globalnom i lokalnom (hrvatskom) politikom u obrazovnom sustavu, ali i u ostalim momentima društva. Takvu politiku nazivaju neoliberalnom.⁶ Krajnji cilj akcije je zaustavljanje neoliberalizacije hrvatskog društva.

⁵ Upućujem na rubrike “FAQ 1” i “FAQ 2” te na dijelove “Proglasa...” u *Skriptama 01*. U rubrici “FAQ 1” nalazi se kompletna političko-ideološka teorijska razrada cijele problematike.

⁶ U članku se neću baviti sadržajem studentskih zahtjeva, tako da neću detaljnije analizirati pojam neoliberalizma.

Studenti neoliberalnu politiku obrazovanja kritiziraju s više stajališta. Ponajprije ističu da postupkom komercijalizacije obrazovanja takva politika ukida autonomiju sveučilišta i znanje podvrgava privatnom interesu i profitu, ukidajući javnu, općedruštvenu funkciju znanja. Uz to, komercijalizacija, kroz sustave školarina, dovodi do produbljanja socijalne nejednakosti i socijalnog raslojavanja onemogućavanjem pristupa obrazovanju za pojedine društvene slojeve. Ističu da je pravo na obrazovanje temeljno ljudsko pravo koje se ne smije ugroziti (“FAQ 1”).

Zahtjeve su studenti uputili prvenstveno političkoj vlasti, Vladi RH, Saboru te MZOŠ-u s ciljem redefiniranja državne politike prema visokom školstvu. Poziv na solidarnost bio je upućen kolegama profesorima, dekanima te svim zainteresiranim građanima.

S obzirom na to da su studenti procijenili kako je nemoguće odmah postići sve zahtjeve, ograničili su se samo na jedan: proračunski financirano i javno dostupno obrazovanje za sve. Ukratko, obrazovanje bez dodatnih školarina.

STRATEŠKO-METODOLOŠKI OBLIK AKCIJE

Studenti su pomno pripremili strategiju i metodu samog prosvjeda objavivši je u *Skriptama 01* u rubrici “FAQ 2”. Naveli su kako su odlučili blokirati fakultet, a ne neku drugu instituciju, jer su smatrali da je fakultet javna ustanova koja može poslužiti kao sredstvo u artikuliranju javnih interesa. Filozofski fakultet kao institucija društveno-humanističkog usmjerenja prema njihovu mišljenju ima povlaštenu ulogu, simbolički kapital, u artikuliranju kritičke društvene misli. Dugoročnim zauzimanjem Fakulteta željeli su izbjeći prevođenje zahtjeva na jezik medija koji onemogućava jasno i dosljedno artikuliranje političkih zahtjeva i stavova. Studenti su izabrali oblik pritiska koji zaobilazi već utvrđene institucionalne modele što služe za prezentaciju studentskih zahtjeva, a koji se svode na model delegatskog predstavnništva. Smatraju da takvi mehanizmi ne posjeduju realnu moć za postizanje ciljeva koje su si zadali. Stoga su uveli model izravne demokracije, tj. instituciju skupštine (*Plenum*) na kojoj su imali pravo sudjelovati svi (čak i svi građani) sa svojim prijedlozima i glasovima. Sve odluke vezane za provedbu blokade donosio je i potvrđivao

Plenum. Uz navedeni razlog, svrha Plenuma je afirmiranje kolektivnih istupa. Općenito, cilj im je potaknuti političku demokratsku participaciju što većega broja zainteresiranih.

Svoj zahtjev za obrazovanjem bez dodatnih školarina odredili su bezuvjetnim, najavivši da će blokada trajati dok se zahtjev ne ispuni. Budući da je zahtjev koncipiran kao bezuvjetan, studenti nisu bili planirali nikakva prijelazna rješenja, nikakva pregovaračka tijela koja bi bila posrednici u kontaktu s nadležnim institucijama.

Prateći tijek akcije i njezinu provedbu, zaključio sam da su, pored ovih navedenih, i neki drugi strateški momenti blokade bili iznimno važni za provedbu i *politički doseg* cijele akcije. Određena djelovanja i odluke koje nisu bile planirane u temeljnoj su strategiji bitno usmjerili daljnji tijek akcije i njezine političke dosege.

Jedan od važnih aspekata strateško-metodološkog oblika akcije, koji studenti nisu predvidjeli planom, jest *izražajni oblik* temeljnog zahtjeva koji je bio upućen političkoj vlasti i široj javnosti.

Kao što sam već napomenuo, studenti su velik broj ciljeva i zahtjeva sveli samo na jedan, jednostavno sročeni: “Zahtijevamo ukidanje svih oblika uvedenog naplaćivanja visokoga obrazovanja na svim razinama: preddiplomskoj, diplomskoj i postdiplomskoj” (*Izjava za medije...* 20. 4. 2009.). Na moje pitanje zašto su se svi zahtjevi sveli na samo jedan, tako jednostavan, student kazivač (kazivač 1) koji je aktivno sudjelovao u pripremi blokade potvrdio mi je da su autori time htjeli postići razumljivost. No, nakon postavljanja zahtjeva dogodilo se nešto sasvim drugo.

Iako predstavlja srž onoga što traže, nakon objave, ovako se sročena formulacija u javnom govoru pojavljivala iznimno rijetko. Zaobilaznim putem, jedna druga formulacija, koju su studenti usput koristili, postigla je daleko veći javni odjek. Istodobno s navedenim zahtjevom, za izražavanje istoga sadržaja studenti su koristili sintagme “besplatno obrazovanje za sve” ili “pravo na besplatno obrazovanje”. Obje se formulacije pojavljuju na više mjesta u teorijskoj elaboraciji “FAQ 1” u prvom broju *Skripata*. Druga se formulacija također pojavljuje u imenu studentske inicijative. Naime, pri objavi blokade i zahtjeva, studenti sadržajni smisao zahtjeva izražene sintagmom “pravo na besplatno obrazovanje” prebacuju u ime svojeg pokreta, dakle sebe. Oni se po prvi puta imenuju kao “Nezavisna inicijativa

za pravo na besplatno obrazovanje” (dalje Inicijativa) (*Izjava za medije...* 20. 4. 2009.). Tim činom studenti su se identificirali sa zahtjevom, oni su postali zahtjev. Čin imenovanja imao je dalekosežne posljedice. Njemu studenti u pripremi nisu posvetili veliku pozornost.⁷ Od objave sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” imala je začudan potencijal da na sebe privuče pozornost zainteresiranih aktera. Kako to objasniti? Zašto je sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” došla u fokus okolinskih aktera, a ne npr. “potpuno budžetsko financiranje obrazovanja”? Kakav je to tajanstveni višak koji posjeduje drugi označiteljski oblik jednoga te istog sadržaja?

Tvrđnja koju ću dalje detaljnije razraditi pružit će objašnjenje za uočeni fenomen. Studenti su činom imenovanja reproducirali, lacanovski rečeno, *diskurs Gospodara*. Da bih pojasnio ovu tezu, poslužit ću se Lacanovom teorijom o četirima vrstama diskursa s obzirom na subjektne pozicije i socijalne veze koje takav oblik diskursa uspostavljaju (usp. Evans 1996:44; Lacan 2007). U analizi ću se poslužiti dvama tipovima diskursa – “diskursom Gospodara” i “diskursom Sveučilišta”⁸.

Učenje o četirima diskursima naslanja se na učenje o sinkronijskom simboličkom poretku – velikom Drugom kao poretku označitelja koji određuju socijalne odnose. Za diskurs Gospodara je karakteristično: “Ono što karakterizira ‘Gospodara’ je govorni akt koji ga u potpunosti apsorbira, ‘ja sam ono što govorim’, ukratko, potpuno realiziran, u sebe zatvoren, performativ” (Žižek 2004:390). Budući da je *u sebe* zatvoren performativ, diskurs Gospodara, s označiteljem gospodarom S_1 , polazišni je diskurs koji utemeljuje neki simbolički poredak.⁹ Gesta Gospodara tako unosi

⁷ Kazivač 2: “O tome nismo mnogo raspravljali. Tek na zadnjem sastanku pred blokadu povelu se pitanje imenovanja inicijative. Netko je predložio naziv 'pravo na besplatno obrazovanje' koji je zatim izglasan.” Ovaj detalj potvrđuje kontingentni karakter imenovanja inicijative.

⁸ Lacan predstavlja svaki od četiri diskursa algoritmom. Svaki algoritam sadržava sljedeća četiri algebarska simbola: S_1 = Gospodar – označitelj, S_2 = znanje, $\$$ = subjekt, a = višak užitka tj. objekt uzrok želje. Diskurs Gospodara može se izraziti algoritmom $S_1/\$ \rightarrow S_2/a$, dok za diskurs Sveučilišta pišemo $S_2/S_1 \rightarrow a/\$$ (Evans 1996: 45). (Strelica u formulama veže prvi element na lijevoj strani formule s prvim elementom s desne strane formule, u prvoj formuli S_1 sa S_2 .)

⁹ Gospodar – označitelj S_1 predstavlja subjekt $\$$ za sve druge označitelje S_2 (vidite polaznu formulu u bilješci 1).

novu harmoniju u neku situaciju, tj. čini da se neka situacija prepozna kao potpuno drugačija iako ne donosi nikakav pozitivan sadržaj, već dodaje prazni Gospodar – označitelj kroz odluku i neki čin: “Gospodar ne unosi nikakav pozitivan sadržaj – on samo dodaje označitelj koji odjednom nered pretvori u novu harmoniju” (Žižek 2004:393). U slučaju studentskog prosvjeda ključna je bila preformulacija zahtjeva u “pravo na besplatno obrazovanje” te imenovanje akcije, tj. prebacivanje cijeloga sadržaja u jednostavnu sintagmu koja postaje ime studentskog pokreta (“ja sam ono što govorim”). Zahtjev je izgubio svoj sadržajni, doslovni značenjski moment postajući Gospodarima – označiteljima S_1 .¹⁰

Taj je postupak učinio i omogućio da se situacija prepozna potpuno drugačije te da se sva pozornost usmjeri na sam zahtjev kroz podršku i osporavanje. Nakon objave zahtjeva i imenovanja inicijative, sintagmu u fokus dovodi povratni odnos iz dvaju smjerova: javili su se osporavatelji, ali i podržavatelji zahtjeva i akcije. Iako su studenti naširoko objašnjavali svoje ciljeve te izričito zahtijevali ukidanje školarina, prvi se val kritika obrušio na sintagmu “besplatno obrazovanje”! Predstavnici MZOŠ-a i zainteresirani pojedinci studentski su zahtjev za “besplatnim obrazovanjem za sve” proglasili nerazumljivim i besmislenim, a studente dječurlijom (usp. *Izjava za medije...* 21. 4. 2009.). Nakon diskvalifikacije sadržaja njihova zahtjeva studenti su najednom bili primorani pojašnjavati što oni misle pod sintagmom “besplatno obrazovanje”. Prve studentske izjave za javnost uglavnom se bave navedenom problematikom, obranom svoje interpretacije navedenoga zahtjeva. Pa ipak, sintagma “besplatno obrazovanje” postaje ključna točka za daljnje interpretacije i reinterpretacije smisla blokade. Tako, osim diskvalifikacijske intencije MZOŠ-a, za mnoge je, općenito definiran, zahtjev za “pravo na besplatno obrazovanje za sve” bio problematičan. Iz analiza reakcija na studentski zahtjev koje podastiru Pupovac (2009) i Mikulić (Ćurković 2009) mogu su iščitati načelne zamjerke: zahtjev je smatran argumentacijski siromašnim i nedovoljno dobro definiranim te nekonkretnim i ispraznim (jer ne teži konkretnom rješavanju problema). Takvo se kvalificiranje zahtjeva može razumjeti već ponuđenim teorijskim okvirom. Naime, imenovanjem Inicijative,

¹⁰ Kao što ću kasnije pokazati, Gospodari – označitelji u zahtjevu su “pravo” i “besplatno”.

tj. reproduciranjem diskursa Gospodara, studenti su se suprotstavili dominantnom diskursu – Sveučilišta. Kako mnogi autori pokazuju (Weber, Lacan, Foucault), modernu karakterizira vladavina birokratskog znanja ili diskursa Sveučilišta. Izražavanje zahtjeva diskursom Gospodara unijelo je prekid u dominantni poredak znanja. Zahtjev nije bio definiran u obliku nekog znanja o samoj stvari, već u obliku Gospodara – označitelja i diskursa Gospodara. On je unio prekid u već definirani poredak koji se na određeni normalan način odnosio prema danoj problematici. Odatle diskvalifikacija zahtjeva kao besmislenog, ispraznog itd.

S vremenom su pitanja o smislenosti i korisnosti zahtjeva, ili argumentacijske slabosti, zamijenjena komentarima i kritikama akcije i zahtjeva kao političkih, što izlazi iz okvira obrazovne politike. Štoviše, zahtjev za “pravo na besplatno obrazovanje” postao je čvrsta točka sporenja čineći središnju os političke debate, polazišnu točku za daljnju raspravu, argumentaciju, ustvari pravu političku borbu oko njegova smisla.

Nakon početnog isticanja da je zahtjev besmislen, politička ga elita pokušava preuzeti te, paradoksalno s obzirom na prvotno difamiranje slogana, dokazati njegovu političku relevantnost. U tragikomičnom obratu javnost je saznala da su se za pravo na besplatno obrazovanje borili, do tada, baš svi na političkoj sceni, od tadašnjeg premijera, predsjednika do ministra znanosti (usp. Ivančić 2009).

Semantički preokret pokrenuo je politizaciju cijele akcije mimo osnovnoga studentskog zahtjeva. Neki komentatori su povukli paralelu sa Sjevernom Korejom i SSSR-om 50-ih argumentirajući da je besplatno obrazovanje postojalo samo u takvim sustavima (usp. Buden 2009); tadašnji ministar obrazovanja i premijer pokreću političku teoriju zavjere implicirajući da iza studenata stoji “neka politička opcija i stranka” (usp. Marčelić 2009); jedan tadašnji državni tajnik u MZOŠ-u studente je nazvao “neokomunističkim militantima” (usp. Ćurković 2009); javno poznati kolumnist u tiražnim dnevnim novinama u prosvjedima je vidio pokušaj “destabilizacije Hrvatske” (usp. Marčelić 2009).

Neke je komentatore iznenadila navedena politizacija akcije te polarizacija koju je izazvala. Darko Polšek, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u svom je komentaru konstatirao da je prosvjed pokrenuo neprimjerenu polarizaciju i politizaciju samoga pitanja, kako u društvu,

tako i na Fakultetu te u raspravu uveo niz lažnih pitanja i iracionalnih stavova. Po njegovu mišljenju, jedini stvarni problem je organizacija studija i neprimjerenost studijskih programa. Iako se zalaže za rješavanje “pravih problema”, pred kraj kolumne politizira nazivajući prosvjede opasnim i nedemokratskim, a kolumnu naziva “Nečastivi na filozofskom” (implicirajući demonizaciju akcije) (Polšek 2009).

Prateći medijsku pokrivenost akcije Marcelić primjećuje da se “politizacijom i ridikulizacijom” (kako on naziva zlonamjernu politizaciju akcije) u medijskom prostoru vodi samo neargumentirana “antirasprava” (Marcelić 2009).

Kao što su se odmah javili kritičari, tako su se javili i podržavatelji zahtjeva. Vrlo se brzo otvorila široka fronta onih koji su podržavali zahtjev za besplatnim obrazovanjem, točnije, “pravo na besplatno obrazovanje”. Njihova su se pisma potpore i komentari fokusirali upravo na sintagmu “pravo na besplatno obrazovanje”.¹¹ Kao i kod osporavatelja, njihova su pisma sadržavala ključnu reartikulaciju prvotnog zahtjeva. Iz pisama je vidljivo da je ime inicijative preuzelo ključnu označiteljsku funkciju zahtjeva. Samo su rijetki, npr. Hrvatsko etnološko društvo, točno definirali o čemu je doslovno riječ – o ukidanju školarina, tj. o potpunom budžetskom financiranju školstva. Činjenica reartikulacije zahtjeva najbolje se vidi u tekstu peticije koji je nastao nešto kasnije, a koji je sastavila Inicijativa. Iako u sebi sadrži doslovnu formulaciju zahtjeva, tekstom peticije dominira sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” koju je potpisalo oko 90 000 građana.¹² U prvoj rečenici peticijom se ne traži ukidanje školarina, nego “pravo” na “besplatno” obrazovanje. Osim toga, moguće je u takvom prebacivanju fokusa iščitati sljedeće: u trenucima kada se kroz oblike pritiska zahtjeva i traži neko pravo, znači da je na snazi neko ne-pravo tj. nepravda. No, ne samo to. “Pravo” u kombinaciji s “besplatno” u interpretaciji mnogobrojnih podržavatelja inicijative značilo je “jednakost”, “pravednost”, “solidarnost”, “društvo znanja”, “budućnost”, “svjetlo na kraju tunela”, “borbu”, “zajedništvo”, “idealizam”, “neiskvarenost” i još mnogo toga.¹³

¹¹ Pogledati popis na kojem je 135 pisama podrške na www.slobodnifilozofski.com.

¹² Tekst peticije u naslovu donosi “Peticija kojom tražimo pravo na besplatno obrazovanje” (*Skripta 08*).

¹³ Ovo su samo neke od reinterpretacija koje se mogu vidjeti u pismima podrške 135 raznih subjekata – građana i organizacija (v. www.slobodnifilozofski.com).

Zanimljiva je šarolikost skupina koje su izrazile potporu prosvjedu. Prosvjed su odmah podržali sindikati, udruge koje se bore za jednakost, demokratske standarde i prava manjina. No, tu su se našli i mnogi obespravljani: Udruga dioničara Name¹⁴, Ankica Lepej¹⁵, ali i udruge bliske vojnom aparatu (Zdrug hrvatske obrane “Nikola Šubić Zrinski”). Prosvjed je pokrenuo podršku profesora, nastavnika, radnika u kulturi i umjetnika, njih oko tri stotine. Također, nije zanemariva potpora koja je došla iz inozemstva: globalno priznati intelektualci, studentske udruge i pojedinci s područja bivše Jugoslavije itd.

Uvodna deskripcija tijeka studentske akcije te analiza reakcija na blokadu otvara mogućnost za nekoliko važnih pitanja koja će omogućiti razumijevanje bitnih formalnih momenata pothvata.

Zašto je sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” postala čvorišna točka, tj. os oko koje se vodila daljnja rasprava? Nakon prikaza reakcija na zahtjev može se pitati kako je moguće da su se pojavile raznolike interpretacije naoko razumljivog zahtjeva? Zašto je bila moguća snažna politizacija cijele akcije kada se npr. moglo razgovarati samo o konkretnim problemima obrazovnog sustava i načinu rješavanju tih problema? Odakle raznovrsnost društvenih grupa koje su izrazile potporu prosvjedu?

Odgovore na ta pitanja može ponuditi tvrdnja da su određeni označitelji u sintagmi “pravo na besplatno obrazovanje” preuzeli nekoliko strukturnih uloga tvoreći određeni *diskurs* koji se referira na područje javne obrazovne politike. Označitelji u sintagmi “pravo na besplatno obrazovanje” istovremeno su preuzeli ulogu “prošivnog boda” (*nodal point*), “lebdećeg označitelja” te “praznog označitelja” (ili lacanovskog “Gospodara – označitelja”). Kako bih pojasnio tu tvrdnju, analizirat ću pojavu i djelovanje prošivnih bodova, lebdećih označitelja i praznih označitelja u tvorbi nekog diskursa¹⁶. Sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” postala je čvorišna

¹⁴ Udruga smatra da su u procesu privatizacije tvrtke zakinuta njihova vlasnička prava.

¹⁵ Bivša djelatnica Zagrebačke banke d. d koja je otkrila postojanje povelike sume novca na tajnom računu Ankice Tuđman, supruge prvoga hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Nakon toga dobila je otkaz i nikada se nije ponovo uspjela zaposliti.

¹⁶ Pri ekspliciranju pojma *diskurs* koristit ću teoriju diskursa koju su razvili Ernesto Laclau i Chantal Mouffe. Prema njima, diskursi i diskurzivne formacije čine realnost koja nas okružuje. Općenito, svaki je objekt konstituiran kao objekt nekog diskursa. To znači da je cjelokupna društvena praksa (lingvistička i bihevioralna) strukturirana kao neki

točka za daljnju raspravu jer su označitelji “pravo” i “besplatno” preuzeli ulogu prošivnih bodova (*nodal points*) koji su utemeljili novi javni diskurs što se odnosio na politiku prema visokom obrazovanju. Lacanovski rečeno, prošivni bodovi su izrazili gestu Gospodara utemeljujući novi diskurzivni poredak.

Budući da su prošivni bodovi predstavljeni označiteljima koji nemaju unaprijed upisano značenje, čvorišne točke istovremeno predstavljaju lebdeće označitelje za neke druge diskurse koji pokušavaju investirati svoju interpretaciju u njih. Općenito rečeno, lebdeći označitelji su označitelji koji nemaju unaprijed upisano značenje, njihovo konkretno značenje je prazno sve dok neki diskurs ne investira svoju interpretaciju stvarajući prošivni bod. Kao što sam u uvodnom dijelu kratko pokazao, Nezavisna studentska inicijativa je lebdeće označitelje u sintagmi “pravo na besplatno obrazovanje” ispunila diskursom što se bori protiv obrazovne politike i ideologije “neoliberalizma” koja dovodi do erozije socijalnih prava te gubitka znanstvene autonomije.¹⁷

Raznolike interpretacije naoko razumljivog zahtjeva pojavile su se zato što su lebdeći označitelji uvijek potencijalno rascijepljeni raznovrsnim

diskurzivni totalitet i formacija. Diskurs je strukturirani totalitet. Da bi bio strukturiran, totalitet mora biti sustav koji čini neku cjelinu. Sustav se, općenito, sastoji od elemenata i strukturirane cjeline. Slijedeći logiku jezičnih sustava može se reći da je identitet svakog elementa plod diferencijalnog odnosa s drugim elementima te odnosa prema cjelini koja ih određuje i nadilazi. Dakle, identitet elemenata ne izvodi se iz nekog izvanjskog principa, već iz odnosa prema drugim elementima te prema diskurzivnoj cjelini. Elemente koji su dio diskurzivne cjeline Laclau i Mouffe nazivaju momentima, a prijelaz iz elemenata u momente praksom artikulacije. Dakle, prije prelaska u momente, elementi (budući da se ne odnose spram cjeline) nemaju fiksirani identitet. No, prijelaz iz elemenata u momente nije konačan. Tvorba nekog diskursa uvijek uključuje djelomično fiksiranje identiteta (značenja) elemenata. Formiranje nekog diskursa i fiksiranje značenja događa se oko određenih čvorišnih točaka (“prošivnih bodova”, *nodal points*) (usp. Laclau i Mouffe 1985:107–110). Prošivni bodovi su privilegirani označitelji koji djelomično fiksiraju značenje momenata u nekom diskursu (Jorgensen i Phillips 2002:28).

¹⁷ Ovaj rad nije zamišljen kao analiza diskursa, stoga dalje ne namjeravam detaljnije analizirati raznovrsne diskurse koji su se referirali na obrazovnu politiku niti ću ih uspoređivati s diskursom studentske inicijative ili s diskursima koji su iz toga nastali. Za ovu analitičku razinu dovoljno je pokazati čvorišni učinak koji je imala sintagma “pravo na besplatno obrazovanje”.

diskurzivnim formacijama koje međusobno konkuriraju u borbi oko njihova značenja. Kao što se može vidjeti iz analize, protivnici studentske inicijative iste su lebdeće označitelje interpretirali iz više diskurzivnih formacija. Oni su cilj studentske borbe koji je izražen sintagmom “pravo na besplatno obrazovanje” nazvali “antinacionalnim”, “komunističkim”, “nedemokratskim” i “ideološkim”.

Budući da su lebdeći označitelji tendencijski prazni, u određenim situacijama oni mogu preuzeti strukturnu ulogu praznih označitelja¹⁸. U slučaju studentske akcije označitelji “pravo” i “besplatno” preuzeli su i ulogu praznih označitelja (u lacanovskoj terminologiji Gospodara – označitelja). Preuzimanje uloge praznih označitelja može objasniti snažnu politizaciju zahtjeva i mobiliziranje raznovrsnih društvenih grupa i pojedinaca. Na tom mjestu je borba protiv neoliberalne obrazovne politike poprimila značenje opće borbe protiv nepravde. Odatle upisivanje različitih općih sadržaja koji nisu izravno povezani s obrazovnom politikom. Naime, sintagma “pravo na besplatno obrazovanje” je od podržavatelja protumačena kao “jednakost”, “pravednost”, “solidarnost”, “budućnost”, “svjetlo na kraju tunela”, “borba”, “zajedništvo”, “idealizam”, “neiskvarenost” itd. Osporavatelji su

¹⁸ Pojavu praznih označitelja Ernesto Laclau formalno izvodi na sljedeći način: Ako se pojedino značenje svakog jezičnog elementa promatra kroz diferencijalni odnos s drugim elementima, a ne kao njemu prirodeno značenjsko svojstvo, onda se mora priznati postojanje cjelovitog sustava značenjskih elemenata, smatra Laclau. Naime, slijedeći diferencijalnu logiku, svaki pojedini element, da bi imao neko značenje, mora imati odnos spram nekakve cjeline elemenata. Svaka cjelina, da bi bila cjelina, nužno mora imati svoje granice koje ju određuju kao cjelinu. Kakve bi bile granice značenjskog sustava? Granice nekog značenjskog sustava ne bi mogle biti prezentirane kroz značenje, nastavljajući tako diferencijalnu logiku. One bi morale predstavljati kolaps značenjskog sustava, njegovu radikalnu nemogućnost označavanja.

Prazni označitelj, označitelj bez označenog (značenja) izražava nemogućnost označavanja. Bitna posljedica te činjenice jest da se vanjske granice nekog sustava odnose jednako prema svim elementima unutar tog sustava stvarajući lanac izjednačavanja (*chain of equivalences*) koji se izražava praznim označiteljem (usp. Laclau 2007:37–40). Odnos lebdećeg i praznog označitelja je sljedeći: “Ako sam opći ekvivalent koji ujedinjuje neremećeni lanac ekvivalencija nazvao prazni označitelj, onda ću onoga kojega praznina proizlazi iz nestalnosti uvedene množinom diskursa koji prekidaju jedan drugoga nazvati lebdećim označiteljima. U praksi, oba procesa nadodređuju jedan drugoga, ali važno je zadržati analitičku distinkciju između njih” (Butler, Laclau i Žižek 2007:302).

zahtjev interpretirali općim ideološkim političkim pojmovima (demokracija, nacija, komunizam) koji su izlazili iz okvira obrazovne politike.

Za razjašnjavanje uloge praznih označitelja i fenomena politizacije obratit ću se postavkama teorije hegemonije Laclaua i Mouffea.

Kao što sam već pokazao, studentski je zahtjev na početku bio usmjeren prema konkretnom cilju – ukidanju svih oblika uvedenog naplaćivanja visokoga obrazovanja na svim razinama: preddiplomskoj, diplomskoj i postdiplomskoj. No, oblik njegova izraza kroz sintagmu “pravo na besplatno obrazovanje” mobilizirao je neke opće diskurse koji su se referirali na obrazovnu politiku.

Pored ovih diskurzivnih tumačenja zahtjev je poprimio značenje opće borbe protiv sustava koja je nadišla već utemeljene diskurzivne okvire. Zahtjev je progovarao protiv opće “nepravde”. Odatle šarolikost društvenih grupa koje su ga podržale te njegove preformulacije koje su izlazile iz okvira obrazovne politike i već investiranih diskursa. Partikularne borbe Udruga dioničara Name, sindikata, udruga civilnog društva, intelektualaca i pojedinaca, koje su inače nepovezane, u studentskom su zahtjevu prepoznali dio opće borbe protiv sustava tvoreći na takav način lanac ekvivalencija (*chain of equivalences*). Ono što je spojilo njihove partikularne borbe bila je opća borba protiv sustava koja se izrazila stvaranjem granice, jedinstvene fronte koja je odvajala nepravedni sustav od ostatka društva.

Studentski zahtjev je tako prešao zanimljivu putanju od konkretnoga i partikularnoga do općega i univerzalnoga¹⁹. Prvotno je bio postavljen kao zahtjev koji je težio konkretizaciji ukidanjem školarina. Nakon toga utemeljio je diskurs koji se referirao na obrazovnu politiku, da bi u konačnici reprezentirao opću borbu protiv sustava koja se nije svodila samo na obrazovnu politiku. Tim kretanjem studenti su partikularnu borbu učinili univerzalnom reprezentirajući sve druge partikularne borbe. “To je strogo hegemonistički potez: tijelo jedne partikularnosti preuzima funkciju univerzalnog predstavljanja” (Butler, Laclau i Žižek 2007:299). Laclau i Mouffe ističu da ta hegemonijska operacija nije unaprijed upisana u neki viši poredak, već da je kontingentna. Jednom izborena reprezentacija i dalje

¹⁹ To ne znači da zahtjev nije bio od početka zamišljen kao univerzalan. Ovo je prikaz njegova javnog pojavljivanja i razvoja.

je predmet borbe i interpretacija. Protivnici mogu preuzeti ili preobraziti zahtjev pokušavajući prekinuti lanac ekvivalencija. Laclau to zove *logikom razlike*. Ta činjenica objašnjava zašto je politička elita pokušala prisvojiti zahtjev (Ivančić 2009) te raznolike političko-ideološke interpretacije. U tom hegemonističkom potezu ključnu su ulogu odigrali prazni označitelji koji su izrazili lanac ekvivalencije i zajedničku frontu. Oblik izraza je omogućio da konkretni zahtjev poprimi univerzalnu dimenziju.²⁰

Prema Laclauu i Mouffeu, produkcija praznih označitelja je ključna za političko djelovanje. Polazišna postavka Laclaua i Mouffea na kojoj grade svoju teorijsku zgradu jest tvrdnja da “društvo kao konačno definirani skup odnosa ne postoji” (1985:111). Društvo je obilježeno temeljnom nemogućnošću. Jedna od formulacija za tu temeljnu nemogućnost jest “antagonizam” (ibid.122). Budući da društvo kao zatvoreni skup definiranih odnosa ne postoji, samo prazni označitelji, jer mogu izraziti nemogućnost, mogu izraziti “odsutni totalitet” društva (Laclau 2007:42). “Politika je moguća jer se konstitutivna nemogućnost društva može *reprezentirati* jedino kroz produkciju praznih označitelja” (ibid. 44). Prazni označitelj može predstaviti, *reprezentirati* nešto opće koje se odnosi na društvo.²¹

Postuliranjem praznih označitelja “pravo” i “besplatno” studenti su omogućili da cilj borbe “potpuno budžetsko financiranje školstva” reprezentira odsutni totalitet društva te da bude vidljiv svima; tim činom je došlo do formalne univerzalizacije njihova zahtjeva. Odatle prepoznavanje sintagme “pravo na besplatno obrazovanje”, snažan mobilizatorski potencijal tog zahtjeva te raznolikost društvenih skupina koje su ga podržale. Na podršci skupina, pojedinaca i u konačnici naroda temelji se bilo kakva politička moć²² (Arendt 1996:180). Zahtjev je omogućio da partikularne skupine

²⁰ “...kako će lanac uključiti neke ekvivalencije ali ne i druge, univerzalnost koja se može postići putem ekvivalencijskih logika bit će uvijek univerzalnost kontaminirana partikularnošću. Ne postoji, strogo govoreći, neki označitelj koji je istinski prazan, već onaj koji je to samo tendencijski” (Butler, Laclau i Žižek 2007:301). U radu se neću baviti analizom partikularnog sadržaja.

²¹ Dobar su primjer predsjednički izbori 2009./2010. u Hrvatskoj koje je pobjednički kandidat dobio pod sintagmom “pravda za Hrvatsku”, pobjeda sadašnjeg predsjednika SAD-a Baracka Obame pod geslom *Change* – “promjena” itd.

²² Nitko ne može vladati samo na temelju prisile, već na temelju kolektivnog pristanka koji stvara političku moć.

mogu u njemu prepoznati svoju društvenu poziciju. Time se postigla javna vidljivost i općedruštvena relevantnost zahtjeva, tj. njegova *politizacija*. Naime, prostor politike je isključivo vezan za pojavljivanja u javnoj sferi koja je svima zajednička.²³

Nametanje praznih označitelja omogućilo je političku relevantnost studentskog zahtjeva koja se više nije mogla zanemariti. Iz tih razloga je izostala tzv. racionalna, sadržajna javna rasprava namjesto koje je uskočila brza politizacija koju su mnogi komentatori primijetili (Marcelić 2009, Polšek 2009).

DRUGI ASPEKTI STRATEGIJE, POLITIČKI DOSEG I ZAKLJUČAK

Važan aspekt hegemonijskog odnosa koji su artikulirali Laclau i Mouffe, a koji se oživotvorio u studentskoj akciji jest činjenica da je akcija uvijek bila u *nastajanju, stvaranju*. Prije same provedbe akcija nije imala zadani identitet. Raznolikost društvenih skupina koje su podržavale zahtjev i mobilizacijski moment uvelike je nadišao prvotnu pokretačku grupu koja se sastojala od nekolicine studenata na Filozofskom fakultetu.²⁴

Prije pokretanja akcije nije postojala nikakva formalna (hijerarhijska, birokratska) organizacija koja je stajala iza svega (npr. stranka ili korporacija). Djelovanje studenata i građana nije bilo posredovano službenim institucionalnim birokratskim okvirima niti upravljačkim znanjem o samoj stvari. Te su dvije činjenice omogućile da se akcija temelji samo na izrazu slobodne volje građana i njihove želje za promjenom. Uz zastupanja univerzalnih prava, sve te činjenice akciji daju snažan demokratski legitimitet koji su mnogi kritičari željeli osporiti. Organizacijska institucija Plenuma,

²³ *Bios politikos* jest: “Život posvećen javnim, političkim stvarima” (Arendt 1991b:15). “...vidimo kako je svaki grad (polis) neko zajedništvo...” (Aristotel 1992:1).

²⁴ Jedan od studenata kazivača (kazivač 3) potvrdio mi je da se upravo to dogodilo. “Sve nas je iznenadio mobilizacijski moment koji se proširio kao požar. U početku nas je bilo 20 do 30, na kraju prvog dana nekoliko stotina. Samo u nekoliko dana blokirano je nekoliko sveučilišta.” Tijekom akcije studenti su razvili neka organizacijska tijela koja sam već spomenuo. Njihova struktura i djelovanje nisu tema ovoga članka.

tj. direktno-demokratske skupštine, omogućila je da se takva intencija i praktično realizira. Plenum, dakle skupština bez predstavnika, omogućio je da kroz slobodno izražavanje volje svi djeluju kao međusobno jednaki, tj. kao oni koji ne vladaju niti oni nad kojima se vlada. Takvo djelovanje je analogno političkom uređenju *izonomije* koje je karakteriziralo grčki polis.

Za poredak *izonomije* karakteristična je međuovisnost slobode i jednakosti (Arendt 1991a:23). Političko udruživanje i djelovanje, za razliku od drugih vrsta življenja u zajedništvu, prostor je pojavljivanja slobode i jednakosti i jedino se kao takav može nazvati političkim. Upravo se u činjenici pojavljivanja slobode i jednakosti kroz djelovanje može govoriti o još jednom aspektu politizacije koji su studenti kroz metodu uspjeli stvoriti.

Nadalje, procesni i izvaninstitucionalni karakter akcije te reprezentacija kroz prazne označitelje doveli su do momenta *subjektivizacije*, tj. nastajanja novoga političkog subjekta na mjestu gdje do tada nije postojao. U lacanovskoj teoriji prazni označitelji predstavljaju subjekt za sve druge označitelje, tj. točku subjektivizacije označiteljskog lanca. Prije artikulacije identitet akcije nije postojao kao već zadan i fiksiran, nego je nastao na nekom negativnom, praznom mjestu poretka, na mjestu *ne-postojanja* društvenog odnosa.²⁵ Akcija je politizacijom stvorila politički subjekt na mjestu gdje do tada nije postojao. Ona je izvaninstitucionalnim djelovanjem uspjela izaći iz već uhodanih mehanizama političkog djelovanja koje se bavi visokim obrazovanjem.²⁶

Do sada sam istakao nekoliko formalnih momenata koji su doveli do politizacije i nastajanja novoga političkog subjekta: formalna otvorenost zahtjeva omogućila je univerzalizaciju zahtjeva (univerzalnu vidljivost) koji se tako mogao odnositi na svakoga, tj. svatko (kao pripadnik zajednice) mogao je biti reprezentiran kroz zahtjev. Time se izrazilo nešto *opće* i *zajedničko* koje je preduvjet političkog djelovanja.

Budući da je akcija bila u nastajanju, bez prethodnih organizacijskih struktura, temeljila se samo na slobodnom djelovanju jednakih građana.

²⁵ "...subjekt je označen sa \$..., prazno mjesto u strukturi označitelja" (Žižek 2002:105).

²⁶ Napominjem da ovdje nisam uključio sadržajnu razinu problema, koju sam u tekstu samo usput spomenuo. Detaljnija analiza obrazovne politike mogla bi pokazati koja je to politička pozicija koju su studenti uveli.

Slobodno djelovanje jednakih nije bilo posredovano institucionalnim birokratskim okvirima niti upravljačkim znanjem o samoj stvari.

Ovdje dolazim i do trećega bitnog momenta koji je omogućio snažnu politizaciju zahtjeva, ali i uvjetovao njegovo bitno ograničenje. Naime, odbijanje uhodanih institucionalnih okvira te mogućih pregovora (preko izabраниh predstavnika) značilo je da je zahtjev postavljen kao bezuvjetan. Kao što sam već naveo, studenti su bili spremni blokirati Fakultet sve dok se zahtjev ne ispuni. U konačnici su tražili od Sabora i Vlade RH donošenje zakona kojim bi se reguliralo ukidanje školarina (*Izjava za medije...* 4. 5. 2009.). U političkom smislu formalna bezuvjetnost zahtjeva je studentsku inicijativu postavila u rang najviše zakonodavne i izvršne vlasti. Studenti su u političkom smislu zauzeli poziciju natjecatelja za najvišu vlast analogno npr. političkim strankama u institucionalnom okviru. Od predstavnika vlasti i zainteresirane javnosti su, shodno tome, bili tretirani kao politički subjekt. Politička interpretacija smisla zahtjeva i borba oko značenja pokazala je politički tretman predstavnika vlasti. Epilog političke borbe time je zanimljiviji. Naime, predstavnici vlasti, Vlada i MZOŠ, nakon interpretativne borbe koju sam prikazao, u potpunosti su odbacili studentski zahtjev. Činom odbijanja vlast nije priznala političku poziciju s koje su studenti progovarali, tj. reagirala je u skladu sa svojim položajem. U slučaju da je pristala na bezuvjetan zahtjev, ukinula bi samu sebe te više ne bi bila najviša vlast.

Upravo tu leži paradoksa situacije i doseg studentskog zahtjeva. Da su Vlada i Sabor bezuvjetno popustili, zahtjev bi izgubio svog adresata te bi prestao biti zahtjevom ukidajući samoga sebe. Mogući zaključak jest da je zahtjev, u ovom obliku, postojao sve dok je bio odbijen. Da je bio realiziran, studenti ne bi bili studenti koji su djelovali kao protivnici vlasti, već sama vlast koja izravno može donositi ključne odluke. Političko ograničenje studentske akcije bilo je sadržano u nemogućnosti izravne realizacije njezina zahtjeva.

Kao pozitivan doseg ostaje činjenica da su studenti bitnim metodološko-strategijskim momentima uspjeli djelovati kao novi politički subjekt učinivši da zahtjev bude javno vidljiv. Nemogućnost konkretiziranja zahtjeva stoga ne mora nužno značiti neuspjeh. Stvaranje nove subjektivnosti može (vrijeme će pokazati) označavati stvaranje novoga političkog puta koji će na duge staze težiti nekim univerzalnijim ciljevima.

LITERATURA

- ARENDR, Hannah. 1991a. *O revoluciji*. Beograd: Filip Višnjić.
- ARENDR, Hannah. 1991b. *Vita activa*. Zagreb: Biblioteka "August Cesarec".
- ARENDR, Hannah. 1996. *Eseji o politici*. Zagreb: Antibarbarus.
- ARISTOTEL. 1991. *Politika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BUTLER, Judith, Ernesto LACLAU i Slavoj ŽIŽEK. 2007. *Kontigencija, hegemonija, univerzalnost*. Zagreb: Naklada "Jesenski i Turk".
- EVANS, Dylan. 1996. *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. New York – London: Routledge.
- JORGENSEN, Marianne i Louise J. PHILLIPS. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London – New Delhi: Sage publications Ltd.
- LACAN, Jacques. 2007. *The Other Side of Psychoanalysis*. New York – London: W. W. Norton i Company, inc.
- LACLAU, Ernesto i Chantal MOUFFE. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy, Towards a Radical Democratic Politics*. London – New York: Verso.
- LACLAU, Ernesto. 2007. *Emancipation(s)*. New York – London: Verso.
- ŽIŽEK, Slavoj. 2002. *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb: Arkzin.
- ŽIŽEK, Slavoj. 2004. "The structure of domination today: A Lacanian View." *Studies in East European Thought*, vol. 56 (4):383–403.

IZVORI

- BUDEN, Boris. 2009. "Doniram argument". Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/05/ekskluzivno-za-slobfil-blog-boris-buden.html> (pristup 25. 2. 2011.).
- ĆURKOVIĆ, Stipe. 2009. Razgovor s Borislavom Mikulićem: "Volja za sve, a ne volja svih". Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/05/razgovor-s-borislavom-mikulicem-iz.html> (pristup 25. 2. 2011.).
- "FAQ 1". *Skripta 01*. 20. 4. 2009:2. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/arhiva-skripta.html> (pristup 25. 2. 2011.).
- IVANČIĆ, Viktor. 2009. "Nevidljiva strahovlada". *Dani*, 1. svibnja, br. 620:48.

Izjava za medije Nezavisne studentske inicijative za pravo na besplatno obrazovanje. 20. 4. 2009. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/izjava-za-medije-nezavisne-studentske.html> (pristup 25. 2. 2011.).

Izjava za medije Nezavisne studentske inicijative za pravo na besplatno obrazovanje. 21. 4. 2009. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/izjava-za-medije-od-21042009-2dan.html> (pristup 25. 2. 2011.).

Izjava za medije Nezavisne studentske inicijative za pravo na besplatno obrazovanje. 4. 5. 2009. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/05/izjava-za-medije-od-4052009-otvoreno.html> (pristup 25. 2. 2011.).

MARCELIĆ, Sven. 2009. "Potres u društvu znanja". Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/05/potres-u-drustvu-znanja-novi-tekst.html> (pristup 25. 2. 2011.).

"Peticija kojom tražimo pravo na besplatno obrazovanje". *Skripta 08 – jutarnje izdanje.* 27. 4. 2009. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/arhiva-skripta.html> (pristup 25. 2. 2011.).

POLŠEK, Darko. 2009. "Nečastivi na filozofskom". *Portal Jutarnji.hr.* 6. svibnja. Dostupno na: <http://www.jutarnji.hr/komentari/komentari/clanak/art-2009,5,6,,162086.jl> (pristup 23. 2. 2011.).

"Proglas nezavisne studentske inicijative za pravo na besplatno obrazovanje". *Skripta 01.* 20. 4. 2009:1. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/arhiva-skripta.html> (pristup 25. 2. 2011.).

PUPOVAC, Ozren. 2009. "Nečuveno". Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/05/necuveno-tekst-ozrena-pupovca-o.html> (pristup 25. 2. 2011.).

Skripta 01. 20. 4. 2009. Dostupno na: <http://www.slobodnifilozofski.com/2009/04/arhiva-skripta.html> (pristup 25. 2. 2011.).

Duško Petrović

ANALYSIS OF POLITICAL ASPECTS OF STUDENT BLOCKADE AT
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES IN ZAGREB:
METHODS AND STRATEGIES OF STUDENT BLOCKADE

The author analyzes the method and strategy of the student blockade of the teaching process on the Faculty of Humanities and Social Sciences in 2009. Special emphasis is placed on those aspects of strategic-methodological forms of action which ascribed to the blockade a mobilizing potential and possibilities of politization. Using some elements of Lacan's psychoanalytic theory and the theory of hegemony by Laclau and Mouffe, the author is trying to show that the performative aspect of student demands played a key role in the politization of those demands. The article ends with the analysis of the political impacts of that action and defines the term politization as applied to this situation.

Key words: performative aspect, la point de caption, empty signifier, floating signifier, politization

